

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Türkçe ve Almanca Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel Yapıların Analizi*

Analysis of Rhetorical Structures in Turkish and German Picture Books for Preschoolers

Furkan Koca** - Hikmet Asutay***

Abstract: The acquisition of reading habits is a life-long process that begins in the first years of life. Children who acquire the reading habits from an early age rise to a more advantageous position in many respects compared to their peers. Picture books play a very important role in the process of acquisition of reading habits. For this reason, many scientific studies are conducted on children's picture books. These studies generally focus on issues such as values education through picture books. However, experts in the field draw attention to the fact that children's books should be examined linguistically. This study analyzes rhetorical structures in Turkish and German picture books for preschoolers comparatively and presents a text linguistic view of children's picture books. The Rhetorical Structure Theory developed by Mann and Thompson was used in the analysis of rhetorical structures in picture books. This theory reveals how text coherence is organized by detecting the semantic relationships between consecutive sentences in a text. In this context, it was seen that sequence and additional information relations mostly provide coherence in Turkish picture books. In German picture books, additional information and cause-effect relations are the most used rhetorical relations for text coherence. The results of this study show that it is necessary to understand many text segments well in order to understand Turkish picture books. The question of how these different rhetorical structures seen in the organization of the texts in Turkish and German picture books affect the areas related to reading is unanswered due to lack of the experimental studies.

Structured Abstract: In the process of reading literary texts, readers not only have a pleasant time, but also gains such as imagination development, language development, empathy development and identity development (Garbe, 2009). Especially the children's literature and the reading habit gained by reading these texts are in a very important position with the benefits it provides to the children. Aksaçlıoğlu and Yılmaz (2007) state that children who adopt the reading habit positively affect their cognitive development, acquisition of mother tongue, communication skills and academic success. In this context, it can be said that

* Birinci yazarın Prof. Dr. Hikmet ASUTAY danışmanlığında 2021 yılında hazırladığı "Eine vergleichende Analyse der rhetorischen Strukturen in ausgewählten türkischen und deutschen Bilderbüchern" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir (Bu çalışma Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2021/10).

** Sorumlu Yazar: Öğr. Gör., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
Corresponding Author: Lecturer, Alanya Alaaddin Keykubat University, School of Foreign Languages
ORCID 0000-0002-7559-3483

kocafurkan@outlook.com.tr

*** Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı
Prof. Dr., Trakya University, Faculty of Education, Department of German Language Teaching
ORCID 0000-0002-0533-7708

hikmetasutay@yahoo.de

Cite as/ Atıf: Koca, F. & Asutay, H. (2022). Okul öncesi çocuklara yönelik Türkçe ve Almanca resimli kitaplardaki sözbilimsel yapıların analizi. *Turkish Studies - Language*, 17(2), 541-553.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.58064>

Received/Geliş: 21 March/Mart 2022

Accepted/Kabul: 25 June/Haziran 2022

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2022

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

giving children the reading habit is an issue that should not be neglected and is directly related to the success of children in many areas. In addition, children who acquire the reading habit during this period will also benefit from this habit at later ages (Uzuner Yurt, 2018).

Text coherence in children's books in the process of gaining reading habits can be shown as one of the determining factors in terms of the quality of this process. Because, according to Ulich and Ulich (1994), children first learn the relationships between the sentences that constitute the text and then analyze the text as a whole in order to understand the linguistically transmitted messages in children's books. For this reason, it can be said that in the selection of children's books, attention should be paid to the subjects of interest of textlinguistics, such as the semantic relations between the sentences in the text and text coherence, apart from subjects such as theme, content and values education. Gressnich (2017) also draws attention to the need for linguistic analysis of picture books for children. In this study, Turkish and German picture books for preschoolers were discussed with the Rhetorical Structure Theory (Mann & Thompson, 1988), which is a textlinguistic theory, and it was aimed to make a contribution to linguistic research in the field of children's literature.

The corpus of the study consists of six picture books, three of which are picture books in Turkish and three in German. Picture books were randomly selected by limiting the search filter to the preschoolers on the websites of the bookstores in Turkey and Germany. This study tries to find an answer to the question if there are similarities and differences between Turkish and German picture books for the preschoolers in terms of rhetorical relations that ensure the text coherence. Rhetorical relations refer to the semantic relations established by consecutive sentences that constitute a text. Texts become coherent thanks to these relationships between their sentences.

Coherence is about the semantic relationships between sentences in a text (Fix, 2019). Rösner and Stede (1993) emphasize that the coherence is more important than the cohesion for making a text understandable. There are different approaches to analyze the text coherence, such as the Tema-Rema-Concept or the Macro Structure Concept (see Brinker, Cölfen & Pappert, 2014). One of these approaches is the Rhetorical Structure Theory, developed by Mann and Thompson (1988). The main purpose of the Rhetorical Structure Theory (RST) is to determine the rhetorical relations between consecutive sentences in a text and to reveal how the text coherence is organized (Taboada & Mann, 2006a).

According to the RST, texts consist of hierarchical and successive segments that establish rhetorical relations to each other. While the segments that carry the basic information in the text are called nucleus; Segments in the text whose function is only to convey additional statements about the basic information in the nucleus are called satellite. Nuclei have an indispensable role in the formation of meaning in the text, but removing the satellites from the text does not cause any loss of meaning (Rösner & Stede, 1993). According to the RST, texts attain a coherent structure thanks to the rhetorical relations established between the nucleus and satellites.

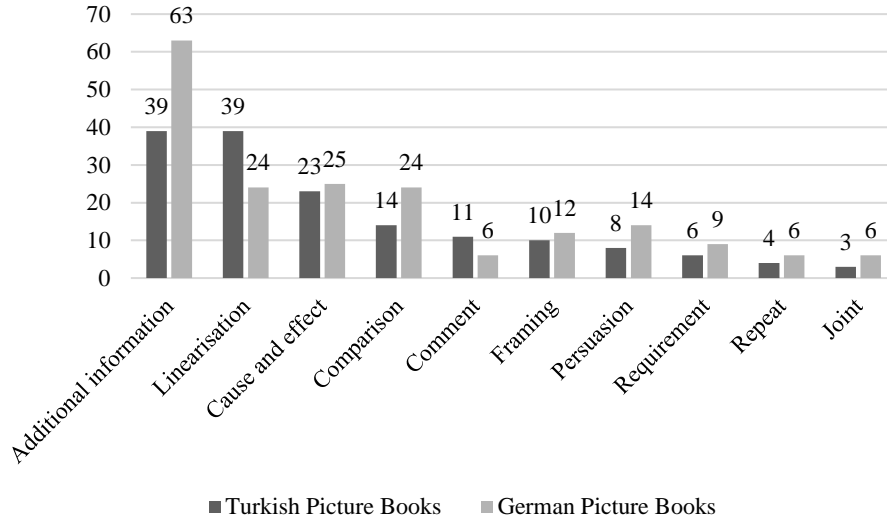
Mann and Thompson (1988) analyzed hundreds of texts to classify rhetorical relations and identified twenty-four different types of relations in total. If the semantic functions of these rhetorical relations are examined, it can be seen that there are many types of relations with similar functions. Therefore, rhetorical relations can be regrouped according to their functions as follows:

Table 1: Rhetorical Relations Regrouped According to Their Semantic Functions in the Texts

Rhetorical Relations	Semantic Functions
Elaboration, Background	Additional information
Volitional Cause, Volitional Result, Non-Volitional Cause, Non-Volitional Result	Cause and effect
Interpretation, Evaluation	Comment
Justify, Evidence, Motivation, Solutionhood, Enablement	Persuasion
Restatement, Summary	Repeat
Purpose, Condition, Otherwise	Requirement

Contrast, Antithesis, Concession	Comparison
Sequence	Linearisation
Circumstance	(Temporary/spatial) Framing
Joint	(No relation)

The rhetorical relations in the examined picture books were classified according to Table 1. In this context, the rhetorical relations in the analyzed picture books in Turkish and German languages can be seen comparatively in the graph below:

Graph 1: Rhetorical Relations in Turkish and German Picture Books

Graph 1 shows that the German picture books have a more informative structure than the Turkish picture books due to the intensity of the additional information relations. In the Turkish picture books, besides the relations of additional information, the linearisation relation is intensive. This shows that satellite segments are frequently used in the German picture books as opposed to Turkish picture books. According to RST, a good understanding of the nucleus is necessary for the text comprehension, while not understanding the satellites does not constitute a significant negative effect. Considering the findings of the study in this context, it can be said that it is necessary to understand many text segments well in order to understand the Turkish picture books. The question of which of these different rhetorical structures seen in the organization of the texts in Turkish and German picture books affect the areas related to reading such as acquiring reading habits, reading comprehension and reading motivation in a positive/negative way is unanswered. Because there are not enough experimental studies in this area yet.

Keywords: Text Linguistics, coherence, rhetorical structure theory, children's literature, picture book

Öz: Okuma alışkanlığı kazanımı yaşamın ilk yıllarında başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Erken yaşlardan itibaren okuma alışkanlığı kazanan çocuklar, akranlarına kıyasla birçok açıdan daha avantajlı bir konuma yükselmektedir. Çocukların okuma alışkanlığı kazanımı sürecinde resimli kitaplar oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, resimli çocuk kitaplarını ele alan birçok bilimsel araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalar genellikle resimli kitaplar aracılığıyla değerler eğitimi gibi konulara ağırlık vermektedir. Fakat alandaki uzmanlar çocuk kitaplarının özellikle dilbilimsel olarak incelenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu çalışmada okul öncesi çocuklara yönelik Türkçe ve Almanca resimli kitaplardaki sözbilimsel yapılar karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve resimli çocuk kitaplarına metin dilbilimsel bir bakış sunulmuştur. Sözbilimsel yapıların analizinde Mann ve Thompson tarafından geliştirilen sözbilimsel yapı kuramı kullanılmıştır. Sözbilimsel yapı kuramı, bir metni oluşturan ardışık cümleler arasındaki anlamsal ilişkileri tespit eder ve metin tutarlılığının nasıl organize edildiğini ortaya çıkarır. Bu bağlamda, Türkçe resimli kitaplarda tutarlılığın en çok sıralama ve ek bilgi ilişkileriyle sağlandığı görülmüştür. Almanca resimli

kitaplardaysa ek bilgi ve neden-sonuç ilişkileri metin tutarlılığı için en çok kullanılan sözbilimsel ilişkilerdir. Çalışmadaki bulgular Türkçe resimli kitapların anlaşılabilirliği için okurun çok sayıda metin tabakasını iyi bir şekilde anlaması gerektiğini göstermektedir. Çocuk kitaplarındaki metinlerin organizasyonunda görülen bu farklı sözbilimsel yapılardan hangisinin okumayla ilgili alanları nasıl etkilediği sorusu henüz bu alanda yeterince deneysel çalışma olmadığı için yanıtıdır.

Anahtar Kelimeler: Metindilbilim, tutarlılık, sözbilimsel yapı kuramı, çocuk edebiyatı, resimli kitap

Giriş

Edebi metin okuma sürecinde okurlar keyifli vakit geçirmelerinin yanı sıra hayal gücü, dil, empati ve kimlik gelişimi gibi kazanımlar elde eder (Garbe, 2009a, s. 17). Özellikle çocuk edebiyatı metinleri ve bu metinlerin okunmasıyla kazanılan okuma alışkanlığı, çocuklara sağladığı faydalarla oldukça önemli bir konumdadır. Aksaçoğlu ve Yılmaz'a (2007, s. 6) göre okuma alışkanlığı, çocukların bilişsel gelişimlerini, ana dili edinimlerini, iletişim yeteneklerini ve akademik başarılarını olumlu yönde etkiler. Garbe (2009b, s. 197), okuma alışkanlığına sahip olmayan çocukların akranlarına kıyasla okulda daha başarısız olduklarını vurgular. Bu bağlamda, çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmanın ihmal edilmemesi gereken ve çocukların birçok alandaki başarılarıyla doğrudan ilişkili bir konu olduğu söylenebilir. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmada ebeveynlere önemli bir sorumluluk düşer. Çünkü okuma alışkanlığı kazanımı okul öncesi dönemde çocuk ve ebeveynlerin kitaplarla olan ilişkisi sayesinde oluşmaya başlar (Garbe, 2009b, s. 197). Resimli kitaplar, okul öncesi dönemde çocuk-ebeveyn-kitap ilişkisinin kurulmasında etkili bir rol oynayabilir. Ebeveynler, çocuklarıyla birlikte resimli kitaplardaki görselleri inceleyip eş zamanlı olarak kitaptaki metinleri seslendirebilir. Böylece ebeveyn ve çocuk arasındaki dilsel etkileşim artar ve günlük hayattan daha farklı dilsel girdiler elde eden çocuk, dil edinimi sürecinde bu dilsel girdilere erişemeyen yaşlılarından olumlu yönde ayrışır (Albers, 2015, s. 15). Ayrıca, bu dönemde okuma alışkanlığı edinen çocuklar ileri yaşlarda da bu alışkanlıklarından çeşitli faydalar sağlar (Uzuner Yurt, 2018, s. 74).

Okuma alışkanlığı kazandırma sürecinde çocuk kitaplarındaki metin tutarlılığı (text coherence), bu sürecin niteliği açısından belirleyici etkenlerden biri olarak gösterilebilir. Çünkü Ulich ve Ulich'e (1994, s. 824) göre çocuklar, çocuk kitaplarında dilsel olarak aktarılan mesajları anlamak için ilk önce metni oluşturan cümleler arasındaki ilişkileri, daha sonra ise metni bir bütün olarak çözümlenmeyi öğrenir. Bu nedenle, çocuk kitabı seçiminde tema, içerik, değerler eğitimi vb. konuların dışında metindeki cümlelerin birbirleriyle olan anlamsal ilişkileri ve metin tutarlılığı gibi metindilbilimin ilgi alanına giren konulara da dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. Gressnich (bkz. 2017), özellikle çocuklara yönelik resimli kitapların dilbilimsel olarak incelenmesi gerektiğine dikkat çeker. Fakat Türkiye'de çocuk edebiyatı alanında yapılmış çalışmalara bakıldığında dilbilimsel incelemelerin çok düşük bir oranda kaldığı, bu alandaki çalışmaların genellikle eğitim-öğretim ve değerler eğitimi gibi konulara ağırlık verdiği görülebilir (bkz. Balta, 2019). Bu bağlamda, çalışmada okul öncesi çocuklara yönelik hazırlanmış Türkçe ve Almanca resimli kitaplar metindilbilimsel bir kuram olan Sözbilimsel Yapı Kuramı (bkz. Mann ve Thompson, 1988) ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve çocuk edebiyatı alanındaki dilbilimsel araştırmalara bir katkı sunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın bütüncesi üç Türkçe ve üç Almanca resimli kitap olmak üzere toplamda altı resimli kitaptan oluşmaktadır. Resimli kitaplar, Türkiye ve Almanya'daki büyük kitapçıların internet siteleri üzerinden arama filtresi okul öncesi yaş grubuyla sınırlandırılarak rastgele seçilmiştir. Çalışmada, "Okul öncesi çocuklara yönelik Türkçe ve Almanca resimli kitaplar arasında metin tutarlılığını sağlayan sözbilimsel ilişkiler açısından benzerlikler ve farklılıklar var mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Sözbilimsel ilişkiler, bir metni oluşturan ardışık cümlelerin birbirine kurduğu anlamsal ilişkilere işaret eder. Metinler, cümleleri arasındaki bu ilişkiler sayesinde tutarlı bir hale gelir. Çalışmada ele alınan resimli kitaplar üç aşamada analiz edilmiştir.

İlk aşamada kitaplardaki metinler paragraflara bölünmüştür. İkinci aşamada her paragraf ayrı ayrı ele alınıp kendi içinde temel cümlelere ve yan cümlelere bölünmüştür. Üçüncü aşamada bu cümleler arasındaki ilişkiler tespit edilip Sözbilimsel Yapı Kuramı'na göre sınıflandırılmıştır. Tüm sözbilimsel yapılar "RSTTool 3.41" adında bir bilgisayar programıyla görselleştirilmiştir.

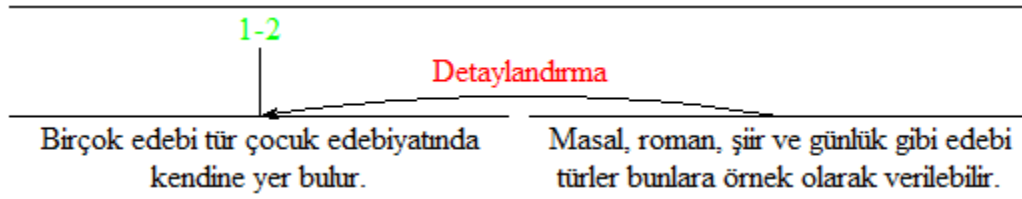
Sözbilimsel Yapı Kuramı ve Sözbilimsel İlişkiler

Brinker, Cölfen ve Pappert'e (2014, s. 17) göre metin, kendi içinde tutarlı olup en az bir iletişimsel işlev gerçekleştiren dilsel göstergeler dizgesidir. Brinker, Cölfen ve Pappert (2014), metin tutarlılığını dil bilimsel ve tematik olmak üzere iki farklı boyutta ele alır. Fakat alandaki diğer çalışmalara bakıldığında dil bilimsel boyut için bağlaşıklık (cohesion), tematik boyut içinse tutarlılık (coherence) kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada tutarlılık kavramıyla Brinker, Cölfen ve Pappert'teki (bkz. 2014) tutarlılığın tematik boyutuna, alandaki diğer çalışmalara göre ise "coherence" kavramına işaret edilmektedir.

Tutarlılık (coherence), bir metni oluşturan cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerle ilgilidir (Fix, 2019, s. 24). Rösner ve Stede (1993, s. 14-15), bir metnin anlaşılabilir olması için tutarlılığın (coherence) bağlaşıklıktan (cohesion) daha önemli olduğunu ifade eder. Çünkü cümleleri arasında anlamsal ilişkilere sahip bir metin, dil bilimsel olarak bağlantısız olsa bile bir mesaj iletebilir; ama cümleleri arasında anlamsal ilişkiler bulunmayan metinler hiçbir mesaj iletemez (Rösner ve Stede, 1993, s. 14-15). Metin tutarlılığının analizi için Tema-Rema-Konsepti veya T. A. van Dijk tarafından geliştirilen Makro Yapı Konsepti gibi farklı yaklaşımlar vardır (bkz. Brinker, Cölfen ve Pappert, 2014). Bu yaklaşımlardan biri de Mann ve Thompson (bkz. 1988) tarafından geliştirilen Sözbilimsel Yapı Kuramı'dır (Rhetorical Structure Theory). Sözbilimsel Yapı Kuramı'nın (SYK) temel amacı bir metni oluşturan ardışık cümleler arasındaki sözbilimsel ilişkileri tespit etmek ve metin tutarlılığının nasıl organize edildiğini ortaya çıkarmaktır (bkz. Taboada ve Mann, 2006a). SYK yabancı dil öğretimi, uygulamalı dilbilim ve bilgisayarlı dilbilim gibi farklı alanlarda da kullanım bulmaktadır (bkz. Taboada ve Mann, 2006b). SYK'nin kullanım amaçları genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir (Mann ve Thompson, 1988, s. 244):

- Sözbilimsel ilişkilerin analizi
- Metin türlerinin analizi
- Sözbilimsel yapıların karşılaştırmalı analizi
- Söylem analizi
- Metin tutarlılığının analizi

SYK'ye göre metinler, birbirlerine sözbilimsel ilişkiler kuran hiyerarşik ve ardışık tabakalardan (temel cümleler ve yan cümleler) oluşur. Metindeki temel bilgileri taşıyan tabakalar çekirdek olarak adlandırılırken; metindeki işlevi yalnızca çekirdekteki temel bilgilere yönelik ek ifadeler aktarmak olan tabakalar uydu olarak adlandırılır. Çekirdek konumundaki tabakalar metindeki anlamın oluşumu açısından vazgeçilemez bir roledir, fakat uydu konumundaki tabakaların metinden uzaklaştırılması temelde bir anlam kaybına neden olmaz (Rösner ve Stede, 1993, s. 15). SYK'ye göre metinler çekirdek ve uydu tabakaların birbirine kurduğu sözbilimsel ilişkiler sayesinde tutarlı bir yapıya kavuşur. Tabakalar arasında tek çekirdekli veya çok çekirdekli ilişkiler olabilir (Aydın ve Doğan, 2020, s. 638). Tek çekirdekli yapılarda metin bloğu temel anlamı taşıyan bir çekirdek tabaka ve bunun etrafına kümelenen bir veya daha fazla uydu tabakadan oluşur:

Şekil 1: Tek Çekirdekli Sözbilimsel Yapı Örneği

Şekil 1'deki örnekte iki tabakadan oluşan bir metin bloğu yer almaktadır. İlk tabaka çekirdek konumundayken ikinci tabaka uydu konumundadır. Çünkü ikinci tabakanın metin içindeki görevi birinci tabakanın içeriğine yönelik ek bilgi vermektir. Örnekteki metin bloğunun temel mesajı, çocuk edebiyatında birçok farklı edebi türün yer aldığını vurgulamaktır. İkinci tabaka bu metin türlerini örneklendirerek ilk tabakaya yönelik "detaylandırma" (elaboration) ilişkisi kurar. Fakat bu tabakanın metin bloğundan çıkarılması metnin aktarmak istediği ana mesajı değiştirmez. Çok çekirdekli yapılarda ise metin bloğunu oluşturan birden fazla çekirdek tabaka vardır:

Şekil 2: Çok Çekirdekli Sözbilimsel Yapı Örneği

Şekil 2'de iki tabakadan oluşan çok çekirdekli bir yapının şematik gösterimi vardır. İlk tabakada yer alan "yürüyerek gitmek" eylemi ikinci tabakadaki "arabayla gitmek" eylemiyle karşılaştırılmış ve iki tabaka arasında bir "zıtlık" (contrast) ilişkisi kurulmuştur. Bu sözbilimsel ilişki türünde iki tabaka birbiriyle karşılaştırıldığı için her iki tabakanın da metnin anlamı açısından önemi eşittir. Bu nedenle, iki tabaka da çekirdek konumundadır. Metinlerdeki tek çekirdekli ve çok çekirdekli yapıların yoğunluğu metin türüne göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, yemek tarifi metinleri genellikle eşit öneme sahip tabakalardan ve çok çekirdekli yapılardan oluşur (Aydın ve Doğan, 2020, s. 638). Fakat haber metinleri veya edebi metinler yoğun bir şekilde tek çekirdekli yapı içerebilir. Bu nedenle, haberleri veya edebi eserleri özetlemek için bu metinlerdeki birçok tabakayı metinden çıkarmak mümkünken; yemek tarifi metinlerini oluşturan tabakaların neredeyse hepsi yemeğin doğru bir şekilde hazırlanabilmesi için metinden çıkarılmadan kullanılmak zorundadır.

Mann ve Thompson (bkz. 1988) sözbilimsel ilişkileri tespit edip sınıflandırmak için yüzlerce metni incelemiş ve toplamda yirmi dört farklı ilişki türü belirlemiştir. Daha sonra farklı araştırmacılar farklı sözbilimsel ilişkiler ortaya koysa da Mann ve Thompson'ın (bkz. 1988) belirlediği sözbilimsel ilişkilerin temel olarak alınabileceği söylenebilir. Bu sözbilimsel ilişkilerin anlamsal işlevlerine bakıldığında benzer işlevlere sahip birçok ilişki türünün olduğu görülebilir. Bu nedenle, sözbilimsel ilişkiler işlevlerine göre aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

Tablo 1: Metinlerdeki Anlamsal İşlevlerine Göre Yeniden Gruplandırılmış Sözbilimsel İlişkiler

Sözbilimsel İlişkiler	Anlamsal İşlevler
Detaylandırma (Elaboration), Artalan Bilgisi (Background)	Ek Bilgi
İradeye Bağlı Sebep (Volitional Cause), İradeye Bağlı Sonuç (Volitional Result), İradeye Bağlı Olmayan Sebep (Non-Volitional Cause), İradeye Bağlı Olmayan Sonuç (Non-Volitional Result)	Neden-Sonuç
Yorumlama (Interpretation), Değerlendirme (Evaluation)	Yorum

Gerekçelendirme (Justify), Kanıt (Evidence), Gündüleme (Motivation), Çözüm (Solutionhood), Kazanım (Enablement)	İkna
Yeniden Belirtme (Restatement), Özet (Summary)	Yineleme
Amaç (Purpose), Koşul (Condition), Alternatif (Otherwise)	Koşul
Zıtlık (Contrast), Karşı Tez (Antithesis), Beklentiyi Olumsuzlama (Concession)	Karşılaştırma
Sıralama (Sequence)	Sıralama
Çerçeveleme (Circumstance)	(Zamansal/mekânsal) Çerçeveleme
Joint	(Anlamsal ilişki yok)

Tablo 1’de görüldüğü gibi Mann ve Thompson (bkz. 1988) tarafından belirlenen sözbilimsel ilişkileri anlamsal işlevlerine göre dokuz temel başlık altında gruplandırmak mümkündür. Bu dokuz gruba ek olarak anlamsal hiçbir işlev taşımayan Joint yapısı da söz konusudur. Joint yapısı birbiriyle anlamsal ilişki kurmayan ardışık tabakaları göstermek için kullanılır. Eğer bir metinde Joint yapısı fazlaysa metin tutarlılığının iyi olmadığı söylenebilir. İncelenen resimli kitaplardaki sözbilimsel yapılar çalışmanın bir sonraki bölümünde Tablo 1’e göre sınıflandırılarak gösterilmiştir.

Bulgular

Türkçe Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel Yapılar

Çalışmada ele alınan okul öncesi çocuklara yönelik Türkçe resimli kitaplar “Üç Kedi Bir Dilek” (Şahinkanat, 2020), “Muzo: Bir Ağacın Hikâyesi” (Demirel ve Demirel, 2020) ve “Kabuğuna Sığmayan Yengeç” (Sunal, 2020) başlıklı kitaplardır. Üç kitapta toplamda 157 kez sözbilimsel ilişki kurulduğu tespit edilmiştir. Bu sözbilimsel ilişkiler incelenen kitaplardaki sıklıklarına göre aşağıdaki gibi tablolandırılabilir:

Tablo 2: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Türkçe Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel İlişkiler

Sözbilimsel İlişki Türleri	<i>f</i>	%
Ek Bilgi	39	24,84
Sıralama	39	24,84
Neden-Sonuç	23	14,65
Karşılaştırma	14	8,92
Yorum	11	7,01
Çerçeveleme	10	6,37
İkna	8	5,10
Koşul	6	3,82
Yineleme	4	2,55
Joint	3	1,91
Toplam	157	100

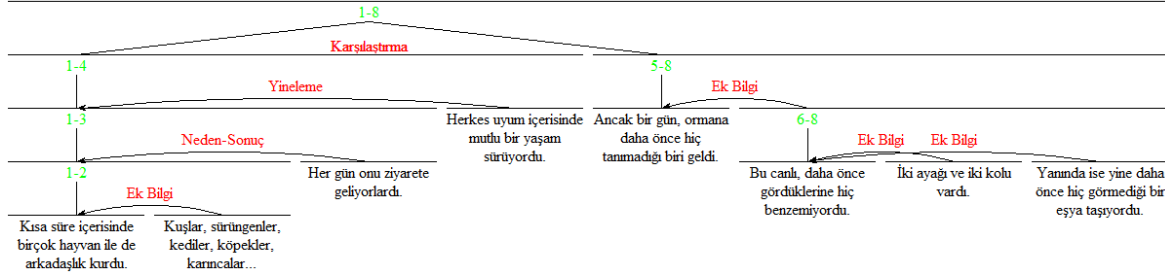
Tablo 2’ye bakıldığında ek bilgi vermeye yönelik sözbilimsel ilişkilerin (%24,84) ve sıralama ilişkisinin (%24,84) incelenen Türkçe resimli kitaplarda en sık kullanılan sözbilimsel ilişki türleri olduğu görülmektedir. Bu iki türün ardından en sık kullanılan sözbilimsel ilişki türü neden-sonuç ilişkisidir (%14,65). Geri kalan yedi sözbilimsel ilişki türü incelenen metinlerdeki tüm

ilişkilerin yalnızca %35,67'sini oluşturmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi Joint (%1,91) yapısının metinlerde oldukça düşük bir paya sahip olması olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Çünkü yüksek oranda Joint yapısı içeren metinler, anlamsal kopukluklar içerebileceği için özellikle okul öncesi yaşlardaki çocukların metni anlamasını zorlaştırabilir.

Çalışmada ele alınan Türkçe resimli kitaplardaki paragrafların basitlik ve karmaşıklık açısından standart bir yapıya sahip olmadığı söylenebilir. Çünkü bu kitaplarda hem 2-3 tabakadan oluşan kısa paragraflar hem de 10-11 tabakadan oluşan uzun paragraflar vardır. Örneğin aşağıdaki alıntıda 8 tabakadan oluşan bir paragraf söz konusudur:

(1Ç) Kısa süre içerisinde birçok hayvan ile de arkadaşlık kurdu. (2U) Kuşlar, sürüngenler, kediler, köpekler, karıncalar... (3U) Her gün onu ziyarete geliyorlardı. (4U) Herkes uyum içerisinde mutlu bir yaşam sürüyordu. (5Ç) Ancak bir gün, ormana daha önce hiç tanımadığı biri geldi. (6U) Bu canlı, daha önce gördüklerine hiç benzemiyordu. (7U) İki ayağı ve iki kolu vardı. (8U) Yanında ise yine daha önce hiç görmediği bir eşya taşıyordu (Demirel ve Demirel, 2020).

Yukarıdaki paragrafta birinci ve beşinci tabaka çekirdek konumundayken diğer tabakalar uydu konumundadır. Bu paragraftaki tabakaların birbirleriyle olan sözbilimsel ilişkileri şematik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 3: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Türkçe Resimli Kitaplardan Örnek Bir Çözümleme

Şekil 3'te görüldüğü gibi paragraftaki ikinci tabaka ilk tabakaya yönelik ek bilgi vermiş ve arkadaşlık kurulan hayvanları örneklendirmiştir. Üçüncü tabaka ise hayvanlarla arkadaşlık kurulmasının sonucunda ortaya çıkan bir durumdan bahsetmiş ve ilk iki tabakayla neden-sonuç ilişkisi kurarak bağlantılı hale gelmiştir. Dördüncü tabaka, ilk üç tabakanın içeriğini özetleyerek yinelemiştir. Beşinci tabakada "ancak" ile başlayan ifadeyle birlikte ilk beş tabakada aktarılan "arkadaşlık" ve "herkesle uyum içinde yaşama" kavramlarına bir karşı tez sunulmuştur. Böylece ormana gelen yabancıdan önceki ve sonraki durum birbiriyle karşılaştırılmıştır. Altıncı, yedinci ve sekizinci tabakalar ise beşinci tabakada söz edilen yabancı kişiye yönelik ek bilgi verme işlevini üstlenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, metinlerdeki temel anlamı çekirdek tabakalar taşımaktadır. Bu nedenle, uydu tabakaların metinden çıkarılması önemli derecede bir anlam kaybına neden olmamalıdır. Bu durum yukarıdaki paragrafta test edilip birinci ve beşinci tabakalar hariç tüm tabakalar metinden uzaklaştırılırsa aşağıdaki gibi bir sonuçla karşılaşılır:

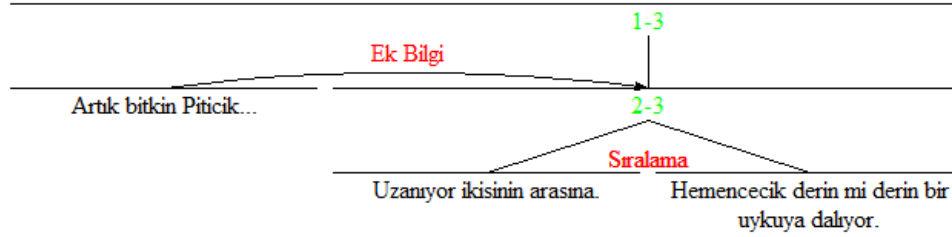
Kısa süre içerisinde birçok hayvan ile de arkadaşlık kurdu. Ancak bir gün, ormana daha önce hiç tanımadığı biri geldi.

Görüldüğü gibi paragrafı oluşturan sekiz tabakadan altısı paragraftan çıkarılsa bile anlam kaybı olmamaktadır. Bu nedenle, SYK'ye göre metin okuma sürecinde yalnızca çekirdek tabakaların anlaşılması, metni temel hatlarıyla anlamaya yetecektir denebilir. Bu bağlamda, çocuklara yönelik hazırlanan metinlerde tutarlılık yapısının iyi organize edilmesi ve çekirdek tabaka - uydu tabaka ayrımının metin kurgusunda kolay ayırt edilebilir bir şekilde yapılması gerektiği söylenebilir. Böylece çocuklar uzun paragraflardaki tüm detayları anlamasalar da çekirdek tabakaları takip ederek bir anlam oluşturabilirler.

İncelenen Türkçe resimli kitaplarda yukarıda örnek bir çözümlemesi yapılan uzun paragrafların dışında kısa paragraflar da yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bunların bir örneği aşağıdaki alıntıda görülebilir:

(1U) *Artık bitkin Piticik...* (2Ç) *Uzaniyor ikisinin arasına.* (3Ç) *Hemencecik derin mi derin bir uykuya dalyor* (Şahinkanat, 2020).

Yukarıdaki paragraf biri uydu ikisi çekirdek olmak üzere üç tabakadan oluşmaktadır. Bu tabakalar arasındaki sözbilimsel ilişkiler şematik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 4: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Türkçe Resimli Kitaplardan Kısa Paragraf Örneği

Şekil 4'teki şemada görüldüğü gibi ikinci ve üçüncü tabakalar arasında çok çekirdekli sıralama ilişkisi vardır. Bu sözbilimsel ilişkiyle “uzanmak” ve “uykuya dalmak” eylemleri arasındaki zamansal ilişki sıraya konulmuştur. Birinci tabakada ise “uzanmak” ve “uykuya dalmak” eylemlerini gerçekleştiren öznenin neden bu eylemleri yaptığını ilgili artalan bilgisi verilmiştir. Böylece birinci tabakayla diğer tabakalar arasında ek bilgi ilişkisinin ortaya çıkması sağlanmıştır.

Türkçe resimli kitaplara yönelik bulguları genel hatlarıyla özetlemek gerekirse sözbilimsel olarak ek bilgi ve sıralama ilişkilerinin en çok kullanılan ilişkiler olduğu söylenebilir. Her iki sözbilimsel ilişki türü de kitaplarda eşit oranda kullanılmış ve üç kitaptaki tüm metin yapısının neredeyse %50'sini oluşturmuştur. Bu iki sözbilimsel ilişki türünden sonra en çok kullanılan tür neden-sonuç ilişkileri olmuştur. Kitaplarda Joint yapısının neredeyse hiç yer almaması metinlerdeki tutarlılığın iyi bir seviyede olduğunu göstermiştir. Ayrıca paragraflarda standart bir yapının olmadığı ve bazı paragrafların basit, bazılarının ise karmaşık bir yapıda olduğu tespit edilmiştir.

Almanca Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel Yapılar

Çalışmada incelenen Almanca resimli kitaplar “Der Dachs Hat Heute Schlechte Laune!” (Petz, 2014), “Meine Nase: Für Alle Naseweisen” (Ox, 2020) ve “König Pups” (Rakowitz, 2020) başlıklı kitaplardır. Bu kitaplarda yer alan sözbilimsel ilişkiler sıklık sayılarıyla birlikte aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Tablo 3: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Almanca Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel İlişkiler

Sözbilimsel İlişki Türleri	f	%
Ek Bilgi	63	32,47
Neden-Sonuç	25	12,89
Karşılaştırma	24	12,37
Sıralama	24	12,37
İkna	14	7,22
Çerçeveleme	12	6,19
Koşul	11	5,67
Yineleme	9	4,64

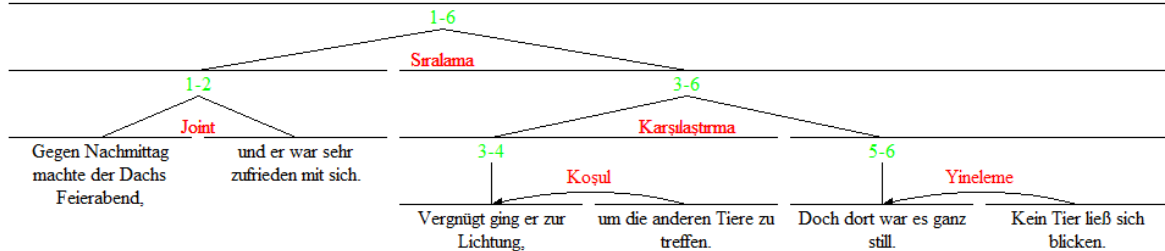
Yorum	6	3,09
Joint	6	3,09
Toplam	194	100

Tablo 3'te görüldüğü gibi Almanca resimli kitaplarda toplam 194 sözbilimsel ilişkinin kurulduğu tespit edilmiştir. Bu ilişkilerin türlerine göre kullanım oranlarına bakıldığında ek bilgi vermeye yönelik sözbilimsel ilişkilerin büyük bir farkla en çok kullanılan tür olduğu görülmektedir (%32,47). Bu sözbilimsel ilişki türünden sonra yoğun olarak kullanılan diğer türler neden-sonuç (%12,89), karşılaştırma (%12,37) ve sıralama (%12,37) ilişkileridir. En çok kullanılan bu dört tür, incelenen Almanca kitaplardaki tüm sözbilimsel ilişki türlerinin %70'ini oluşturmaktadır. İkna (%7,22), çerçeveleme (%6,19), koşul (%5,67), yineleme (%4,64) ve yorum (%3,09) ilişkileri ise düşük oranlarda kullanılsa da metinlerde ifade çeşitliliğini sağlamıştır denebilir. Ardışık tabakalar arasında herhangi bir anlamsal ilişkinin bulunmadığı durumlarda ortaya çıkan Joint (%3,09) yapısının düşük bir oranda kalması, Almanca resimli kitaplarda da tutarlılık durumunun iyi olduğuna işaret etmektedir.

Türkçe resimli kitaplarda olduğu gibi Almanca resimli kitaplarda da hem basit hem de karmaşık paragraflara yer verilmiştir. Aşağıdaki örnekte altı tabakadan oluşan bir paragraf görülmektedir:

(1Ç) *Gegen Nachmittag machte der Dachs Feierabend*, (2Ç) *und er war sehr zufrieden mit sich*. (3Ç) *Vergnügt ging er zur Lichtung*, (4U) *um die anderen Tiere zu treffen*. (5Ç) *Doch dort war es ganz still*. (6U) *Kein Tier ließ sich blicken* (Petz, 2014).

Yukarıdaki paragrafta dört çekirdek ve iki uydu tabaka vardır. Bu tabakalar arasındaki sözbilimsel ilişkilerin yapısı aşağıdaki gibi gösterilebilir:

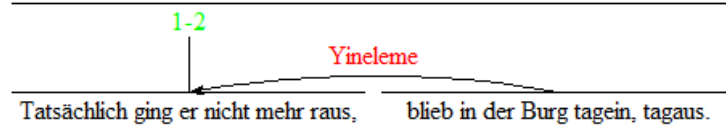
Şekil 5: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Almanca Resimli Kitaplardan Bir Paragraf Örneği

Şekil 5'teki şemada görüldüğü gibi paragrafın ilk tabakası “Gegen Nachmittag machte der Dachs Feierabend” (akşamüstü paydos yaptı porsuk) ile ikinci tabakası “und er war sehr zufrieden mit sich” (ve halinden pek de memnundu) arasında belirgin bir anlamsal ilişki yoktur. Çünkü porsuğun halinden memnun olması akşamüstü paydosuyla ilgili değildir. Bu memnuniyetin sebebi kitabın daha önceki paragraflarında aktarılmıştır. Bu nedenle, metnin tümü göz önüne alındığında ikinci tabakanın tutarlılığa zarar vermediği söylenebilir. Fakat yukarıdaki paragrafta hem kendinden önce gelen hem de kendinden sonra gelen tabakalarla herhangi bir ilişkisi olmadığı için tutarlılığı zedeleyen Joint yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk iki tabakanın oluşturduğu metin bloğu ile son dört tabakanın oluşturduğu metin bloğu arasında olayları sıralama ilişkisi vardır. Dördüncü tabaka “um die anderen Tiere zu treffen” (diğer hayvanlarla buluşmak için), üçüncü tabakadaki “Vergnügt ging er zur Lichtung” (neşeli bir şekilde kıra gitti) eylemin amacını belirterek koşul ilişkisinin oluşmasını sağlamıştır. Altıncı tabaka “Kein Tier ließ sich blicken” (görünürde hiçbir hayvan yoktu) ise beşinci tabakanın içeriğini farklı ifadelerle tekrarlayarak yineleme ilişkisi kurmuştur “Doch dort war es ganz still” (ama orası çok ıssızdı).

İncelenen Almanca resimli kitaplardaki basit yapı örneği ise aşağıdaki gibidir:

(1Ç) *Tatsächlich ging er nicht mehr raus*, (2U) *blieb in der Burg tagein, tagaus* (Rakowitz, 2020).

Yukarıdaki paragraf biri çekirdek diğeri uydu olmak üzere toplamda iki tabakadan oluşmaktadır. Bu tabakalar arasındaki sözbilimsel ilişki türü ve bu ilişkinin şematik gösterimi aşağıdaki gibidir:

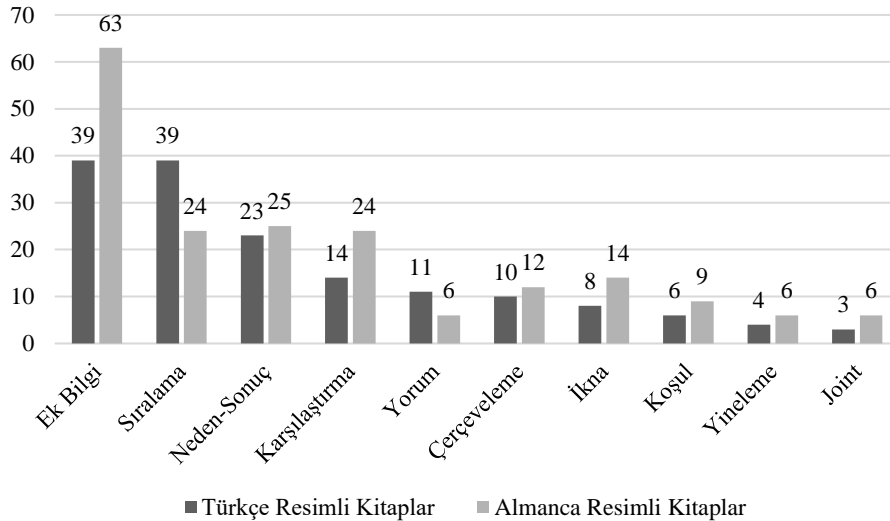
Şekil 6: Okul Öncesi Çocuklara Yönelik Almanca Resimli Kitaplardan İkinci Paragraf Örneği

Şekil 6'daki ilk tabaka "Tatsächlich ging er nicht mehr raus" (gerçekten de artık dışarı çıkmıyordu) ile ikinci tabaka "blieb in der Burg tagein, tagaus" (günlerce kalede duruyordu) arasında sözbilimsel olarak aynı içeriğin farklı dilsel öğelerle yinelenmesi ilişkisi vardır. İki tabaka da farklı ifadelerle aynı duruma (insanlardan uzaklaşma) işaret etmektedir.

Okul öncesi çocuklara yönelik Almanca resimli kitaplardan elde edilen bulgular özetlendiğinde tabakalarla ilgili ek bilgi vermek için kullanılan sözbilimsel ilişkilerin büyük bir farkla en çok kullanılan ilişki türü olduğu söylenebilir. İkinci en çok kullanılan sözbilimsel ilişki türü neden-sonuç ilişkileridir. Karşılaştırma ve sıralamaya yönelik ilişkiler ise yoğun bir şekilde kullanılan diğer sözbilimsel ilişki türleridir. Türkçe resimli kitaplarda olduğu gibi Almanca resimli kitaplarda da Joint yapısı düşük bir orandadır. Bu nedenle, incelenen Almanca resimli kitaplarda da metin tutarlığının iyi olduğu söylenebilir. Yine Türkçe resimli kitaplardakine benzer bir şekilde Almanca resimli kitaplarda da hem basit hem de karmaşık yapıdaki paragraflar bir aradadır.

Bulgulara Karşılaştırmalı Bir Bakış

İncelenen Türkçe ve Almanca resimli kitaplar arasında metin tutarlığının iyi olması ve her iki dilde de hem basit hem de karmaşık paragraf yapılarının bir arada kullanılması gibi benzerliklerin yanında bazı farklılıklar da vardır. Bu bağlamda, iki dildeki incelenen metinleri oluşturan sözbilimsel ilişkiler karşılaştırmalı olarak aşağıdaki grafikte görülebilir:

Grafik 1: Türkçe ve Almanca Resimli Kitaplardaki Sözbilimsel İlişkiler

Grafik 1'e bakıldığında ek bilgi ilişkisinin yoğunluğu nedeniyle Almanca resimli kitapların Türkçe resimli kitaplardan daha bilgilendirici bir yapıya sahip olduğu belirtilebilir. Türkçe resimli kitaplarda ek bilgi ilişkisinin yanı sıra olayları sıralama ilişkisine de ağırlık verilmiştir. Ek bilgi ve sıralama ilişkilerinin dışındaki diğer sözbilimsel ilişkelere bakıldığında neden-sonuç, çerçeveleme, koşul ve yineleme ilişkilerinin Türkçe ve Almanca resimli kitaplarda benzer sayılarda yer aldığı görülmektedir. Karşılaştırma, yorum ve ikna ilişkilerinde ise bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Türkçe resimli kitaplarda metin yapısının genel olarak "1. Olay → Ek Bilgi → 2. Olay → Ek Bilgi → 3. Olay ..." kurgusuyla ilerlediği; Almanca resimli kitaplarda ise bu yapının "1. Olay → Ek Bilgi → Ek Bilgi → Ek Bilgi → 2. Olay ..." şeklinde olduğu söylenebilir.

Sonuç

Elde edilen bulgular, okul öncesi çocuklara yönelik Türkçe ve Almanca resimli kitaplardaki metinlerin sözbilimsel açıdan birbirinden farklı yapılarda organize edildiğini göstermektedir. Türkçe resimli kitaplarda olay örgüsüne önem verilip çok sayıda olay sıralanırken Almanca resimli kitaplarda daha az sayıdaki olayların detaylandırılması ve bunlara yönelik ek bilgiler verilmesi söz konusudur. Bu farklı metin yapılarının iki ayrı dilde okuma yapan çocukların okuma süreçlerini farklı şekillerde etkileyebileceği düşünülebilir. Türkçe resimli kitaplarda sözbilimsel olarak sıralama ilişkisinin yoğun bir şekilde kullanılması, bu kitaplarda sıklıkla çok çekirdekli sözbilimsel yapıların olduğuna işaret etmektedir. Almanca resimli kitaplarda ise ek bilgi vermeye yönelik sözbilimsel ilişkiler çoğunlukta olduğu için tek çekirdekli sözbilimsel yapılar yoğun bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Bu durum, Türkçe resimli kitapların aksine Almanca resimli kitaplarda uydu tabakaların daha yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Sözbilimsel Yapı Kuramı'na göre bir metnin anlaşılabilmesi için metindeki çekirdek tabakaların iyi bir şekilde kavranması gerekiyken; uydu tabakaların anlaşılması önemli bir olumsuzluk oluşturmaz. Çalışmadaki bulgular bu bağlamda ele alındığında Türkçe resimli kitapların anlaşılabilmesi için okurun çok sayıda metin tabakasını iyi bir şekilde anlaması gerektiği; Almanca resimli kitaplarda ise bu yükün daha hafif olduğu söylenebilir. Fakat çocuk kitaplarındaki metinlerin organizasyonunda görülen bu farklı sözbilimsel yapılardan hangisinin okuma alışkanlığı kazanma, okuduğunu anlama ve okuma motivasyonu gibi okumayla ilgili alanları olumlu/olumsuz bir şekilde etkilediği sorusu henüz bu alanda yeterince deneysel çalışma olmadığı için yanıtızdır.

Kaynakça

- Albers, T. (2015). *Das Bilderbuch: Sprache, Kreativität und Emotionen in der Kita fördern*. Beltz.
- Aksaçlıoğlu, A. G. & Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1). 3-28.
- Aydın, Y. & Doğan, Y. (2020). Sözbilimsel yapı kuramının metinlerdeki önemli birimlerin belirlenmesine yönelik kullanımı. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2). 635-656. <https://doi.org/10.31464/jlere.770261>
- Balta, E. E. (2019). Çocuk edebiyatı üzerine yapılmış lisansüstü çalışmaların içerik analizi (2011-2018 yılları). *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17). 464-489. <https://doi.org/10.26466/opus.510809>
- Brinker, K., Cölfen, H. & Pappert, S. (2014). *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden* (8. baskı). Erich Schmidt Verlag.
- Demirel, G. & Demirel, E. A. (2020). *Muzo: Bir ağacın hikâyesi*. Peta Kitap.

- Fix, U. (2019). Text und Textlinguistik. N. Janich (Ed.), *Textlinguistik: 15 Einführungen und eine Diskussion* (2. baskı, s. 17-34) içinde. Narr.
- Garbe, C. (2009a). Lesekompetenz. C. Garbe, K. Holle & T. Jesch (Ed.), *Texte lesen. Lesekompetenz – Textverstehen – Lesedidaktik – Lesesozialisation* (s. 13-38) içinde. Ferdinand Schöning.
- Garbe, C. (2009b). Lesesozialisation. C. Garbe, K. Holle & T. Jesch (Ed.), *Texte lesen. Lesekompetenz – Textverstehen – Lesedidaktik – Lesesozialisation* (s. 167-221) içinde. Ferdinand Schöning.
- Gressnich, E. (2018). Picturebooks and linguistics. B. Kümmerling-Meibauer (Ed.), *The Routledge companion to picturebooks* (s. 401-408) içinde. Routledge.
- Mann, W. C. & Thompson, S. A. (1988). Rhetorical structure theory: Toward a functional theory of text organization. *Text*, 8(3). 243-281. <https://doi.org/10.1515/text.1.1988.8.3.243>
- Ox, P. J. (2020). *Meine Nase: Für alle Naseweisen*. Chamäleon Verlag.
- Petz, M. (2014). *Der Dach hat heute schlechte Laune!*. Verlag Friedrich Oetinger.
- Rakowitz, B. (2020). *König Pups*. Kampenwand Verlag.
- Rösner, D. & Stede, M. (1993). Zur Struktur von Texten: Eine Einführung in die Rhetorical Structure Theory. *Künstliche Intelligenz*, (2). 14-21.
- Şahinkanat, S. (2020). *Üç kedi bir dilek* (28. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Sunal, E. (2020). *Kabuğuna sığmayan yengeç* (3. baskı). Masalperest.
- Taboada, M. & Mann, W. C. (2006a). Applications of rhetorical structure theory. *Discourse Studies*, 8(4). 567-588. <https://doi.org/10.1177/1461445606064836>
- Taboada, M. & Mann, W. C. (2006b). Rhetorical structure theory: Looking back and moving ahead. *Discourse Studies*, 8(4). 567-588. <https://doi.org/10.1177/1461445606061881>
- Ulich, M. & Ulich, D. (1994). Literarische Sozialisation. Wie kann das Lesen von Geschichten zur Persönlichkeitsentwicklung beitragen?. *Zeitschrift für Pädagogik*, 40(5). 821-834.
- Uzuner Yurt, S. (2016). Okul öncesinde çocuk kitapları ve süreli yayınlar. T. Şimşek (Ed.), *Okul öncesinde çocuk edebiyatı ve medya* (s. 147-159) içinde. Grafiker Yayınları.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %50,
2. Yazar/Second author %50.

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).